

ORHAN VELİ KANIK'IN ŞİİRLERİNDE "DENİZ" TASAVVURU

Duygu BÜYÜK

Doktora Öğrencisi / PhD Student

İstanbul Üniversitesi / Istanbul University

Sosyal Bilimler Enstitüsü / Institute of Social Science

duygubuyuk@gmail.com Orcid: 0000-0001-5878-0458

<https://doi.org/10.32955/neuissar202321678>

Özet

Deniz; ucu bucağı sınırsız olan ve bu yönüyle de insanda sonsuzluk duygusu çağrıştıran tabiata ait bir mekandır. Sonsuzluğu çağrıştıran bu mekan aynı zamanda bolluğu da simgelemektedir. Dalgasıyla, mavisıyla, derinliğiyle, genişliğiyle, köpükleriyle hasılı verdiği tüm çağrışımlarıyla günlük hayatın çalkantısı içinde mücadele veren insanın dinlendiği ve huzur bulduğu bir yeridir. Bilindiği üzere denizin hammaddesi hayatın vazgeçilmez kaynağı olan sudur. Yeryüzünün büyük bir bölümünü kaplayan bu su kütlelerinin ucu bucağı ölçülemeyecek derecede bir görünüme sahiptir. İnsanlar için eşsiz bir manzara teşkil eden deniz, bazı canlıların ise yaşam alanıdır. Saymakla bitmez özelliği bulunan tabiata ait bu unsur gerek Türk edebiyatında gerekse dünya edebiyatında işlenen bir konudur. Şairler için önemli bir imge olan deniz, Orhan Veli Kanık'ın şiirlerinde de ana temalardan biridir. Çocukluk yıllarından itibaren denizle iç içe yaşayan ve onun feyzinden büyülenen şairin sanat anlayışında denizin etkisi büyük olmuştur. Orhan Veli, günlük hayatın sıkıntılarını, yaşadığı yalnızlığı, içine düştüğü karamsarlığı deniz ve denize ait unsurlara yönelerek huzuru ve mutluluğu yaşar. Bu mekan aynı zamanda onun tasavvur ettiği uzaklara kaçışının hareket noktasıdır. Orhan Veli Kanık, mısralarında denizin maviliğine hayran kalır ve sonsuzluğu çağrıştıran bu mekanın dinginliğine sığınmak ister. Çoğu vakit yaşadığı dünyaya sığamayan şair, sonsuzluk duygusunun barınağı olan denizin sesini oturduğumuz yerden bize duyurur. Çağrışımsal gücüyle karşılaşılan deniz, aynı zamanda bir ekmek teknesi olarak da onun şiirlerine yansımaktadır. Çalışmamızda Orhan Veli'nin zihin dünyasında yer alan deniz tasavvurunun kullanımı üzerinde durulacaktır. Ayrıca şairin yaşadığı dönemde beslendiği kaynaklar üzerinden konuya temas edilecektir. Bu makale İstanbul Üniversitesinde yapılmakta olan "Orhan Veli Kanık'ın Şiirlerinde Üslup" adlı doktora tez çalışması temel alınarak hazırlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Orhan Veli, zihin dünyası, deniz.

SEA REPRESENTATION IN ORHAN VELİ KANIK'S POEMS

Abstract

Sea; It is a place belonging to nature, whose end is unlimited and evokes a sense of eternity in people with this aspect. This space, which evokes eternity, also symbolizes abundance. It is a place where people who struggle in the turmoil of daily life rest and find peace, with all the connotations it gives with its waves, blues, depth, width and foams. As it is known, the raw material of the sea is water, which is the indispensable source of life. This body of water, which covers a large part of the earth, has an immeasurable appearance. The sea, which constitutes a unique landscape for humans, is the habitat of some living things. This element of nature, which has an innumerable feature, is a subject that is processed both in Turkish literature and in world literature. The sea, which is an important image for poets, is also one of the main themes in Orhan Veli Kanık's poems. The influence of the sea on the artistic understanding of the poet, who lived with the sea since his childhood and was fascinated by its fayz, had a great influence. Orhan Veli experiences peace and happiness by turning to the sea and the elements of the sea, the troubles of daily life, the loneliness he lives in, the pessimism he falls into. This space is also the starting point of his envisioned escape into the distance. Orhan Veli Kanık admires the blue of the sea in his verses and wants to take shelter in the serenity of this place that evokes eternity. The poet, who cannot fit into the world he lives in most of the time, announces the sound of the sea, which is the shelter of the sense of eternity, from where we sit. The sea, which is encountered with its associative power, is also reflected in his poems as a breadbasket. In our study, the use of the sea concept in Orhan Veli's mental world will be emphasized. In addition, the subject will be touched on through the sources that the poet nurtured during his lifetime. This article has been prepared on the basis of a doctoral dissertation named "Style in Orhan Veli Kanık's Poems", which is being done at Istanbul University.

Keywords: Orhan Veli, mind world, sea.

Giriş

Güzel sanat dallarından biri olan edebiyat, insanın duygularını, düşüncelerini, kurduğu hayallerini ifade etmesine imkan sunmaktadır. İnsan, gerek kendisini gerekse çevresinde bulunanları edebiyatın malzemesi dili kullanarak anlatır. Anlatma ve anlaşma aracı olan dil, iletişim kurmanın yanında aynı zamanda hayatın temelini oluşturur. Dil olmasaydı düşünme olmazdı. İnsan dilin malzemesi olan kelimelerle düşünür. Düşünme olmasaydı ne toplum ne de kültür ve medeniyet olurdu. İnsanlar bildiklerini, öğrendiklerini birbirlerine ve gelecek kuşaklara dil vasıtasıyla aktarmaktadırlar. Dil, canlı bir varlık olarak daima kendini yenilemekte ve bu yolla değişmektedir. Dille beraber insanların da toplumun da değiştiği görülür. Toplumsal hayat, kültür ve birçok toplumu etkisi altına alan medeniyetler ancak dil sayesinde devamlılığını sağlamaktadır.

Edebiyat, var olduğu tarihten bu yana hayatla her daim iç içe olmuş, ondan hiçbir surette kopamamıştır. Çünkü edebiyatın temeli hayat, bunun malzemesi ise insandır. Bu sebeple sanatçılar dış dünyada edindikleri izlenimleri kendi zihin dünyalarında yeniden tasavvur ederler. Tasavvur edilenler ise malzemesi dil olan edebiyat vasıtasıyla ortaya çıkar. Bu konuyla ilgili olarak Genç, önem arz eden ve zengin araçlara sahip edebiyatın, gerek sözlü gerekse yazılı ürünlerinde insanlığın kendini ifade edebilmesine olanak sunduğunu belirtilir. Ayrıca bu sanat dalının insanın kendini ifade etmesine olanaklar sunmakla beraber alımlayıcılarını da derinden etkilediğini vurgular (Genç, 2008; 1).

Edebiyatın en etkili ifade biçimlerinden olan şiir, insanda coşku ve heyecan uyandırması yönüyle diğer edebî türlerden farklılık gösterir. Sanatçı, bu türü kullanarak az sözle pek çok duygu ve düşünceyi ifade eder. İnsanı, hayatı, dünyayı somut ve soyut yönleriyle anlatmaya yarayan göstergelerin sınırlı kalışı karşısında insanın düşünce ve hayallerinin sınırsızlığı söz konusudur. Bundan yola çıkılarak düşünce ve hayallerin zihinde meydana getirdiği görüntü ve tasarımların mecazlar ve söz sanatlarıyla ifade edilmesi durumu ise şiirde imgeyi ortaya çıkarmıştır. Bu sebeple bir şairin üslubunu anlamak ve şiirlerini çözümleyebilmek için imgeler üzerinde düşünmek gerekir. Eleştirmenler ve Edebiyat Bilimcileri, şairin içinde yaşadığı toplumsal gerçeklik, etkilendiği gelenek, sahip olduğu kültür üzerinden şiiri anlamaya ve yorumlamaya çalışırlar. Timuroğlu imgeyi “gerçekliği, insan bilincinde yansıtma araçlarından biridir. Bilmenin bir aracıdır. Kavramlar ve imgeler her türlü görüngüde (fenomen) asal biçimde vardır. Yani biz, yaşamı, doğayı, toplumu ya kavramlarla ya da imgelerle yansıtıyoruz.” (Timuroğlu, 1994; 8) şeklinde tanımlamaktadır. Zihinde oluşan düşüncelerin aktarılabilmesi imgelere başvurularak mümkündür. Zira gerek bir şairin üslubunu gerekse bir şiiri çözümleyebilmenin yolu kullanılan imgeleri yorumlamaya bağlıdır. İmge oluşturmak şiirin kendi gerçekliğini yakalamak konusunda şaire yardımcı olur. Çünkü şair, görünen ve bilinen gerçeğin ötesinde yepyeni bir gerçekliğin peşinde koşar. Bu gerçekliğin peşinde koşan şaire dış dünyada gördükleri ilham verir. Bu konu üzerine daha derinlemesine düşünüldüğünde şaire ilham veren kaynaklardan birinin tabiat olduğu görülür. Elçin, “İnsan zeka ve muhayyilesinin ilk ilham kaynağı, ilk kudret menbalarından biri tabiattır” diyerek tabiatın şiirdeki önemine vurgu yapar (Elçin, 1993; 7). Sonsuzluğu çağrıştıran “deniz” şairin ilham aldığı tabiata ait bir unsurdur. Tabiata ait bu unsur, rengi, genişliği, bazen dinginliği bazen de hırçınlığıyla tasavvur aleminde şaire çeşitli çağrışımlar hissettirir. Denizin rengine dalan insan geleceğe yönelik pek çok hayal kurar. İnsan zihninde sınırlı olan bu hayaller denizin genişliğinde sonsuzlukla birleşerek, sınırsızlığa erişir. Oysa hırçınlığın bir ifadesi olan dalgalı durumlarda deniz insana olumsuz düşünceler çağrıştıtır. Tabiatın vazgeçilmez bir parçası olan “deniz” Türk edebiyatının farklı farklı dönemlerinde ele alınıp, birçok sanatçı tarafından işlenmiştir. Türk edebiyatının ilk ürünleri arasında yer alan destanlarda da “deniz” unsurunun geçtiği görülür. Oğuz Kağan’da Oğuz, üç oğlunun ismini “Gök, Dağ ve Deniz” olarak adlandırmaktadır:

“Ben sizlere oldum kağan

Alalım yay ile kalkan

Nişan olsun bize buyan

Bozkurt olsun bize uran

Av yerinde yürüsiün kulan

Daha deniz, daha müren

Güneş bayrak gök kurikan.” (Oğuz Kağan Destanı, s.17)

Gündelik hayattan sanata kadar geniş bir çağrışım alanına sahip deniz (Şahin, 2016; 863) Divan şiirinde “dış

dünyadaki varlıkların yanı sıra, pek çok soyut düşünce ve kavramlarla ilişkilendirilerek okuyucunun zihninde adeta estetik bir tablo oluşturacak" şekilde işlenir (Selçuk, 2017; 171). "Büyüklik, genişlik, sonsuzluk, derinlik, bolluk" (Pala, 1995; 137) gibi özellikleri bulunan denizin Divan şiirindeki başka bir karşılığı da mecazî aşka tutulan aşğın "duygusal gelgitlerini, gönlünü" (Aytekin, 2005; 90) karşılmasıdır (Gider, 2017; 23). Divan şiirinde deniz, farklı isimlerle adlandırılır. Divan şairleri "deniz"i bazen gerçek, bazen de teşbih ve mecaz yoluyla şiirlerinde dile getirirler. Bahr-i aşk (Kılınç, 2021; 403) diyerek aşğın düştüğü aşk denizini, garik-i bahr-ı gam (Küçük, 1994; 306) diyerek aşğın boğulduğu gam denizini şiirlerine konu edinirler. Bu şiir anlayışına göre deniz, tabiata ait bir varlık olmaktan ziyade aşkın bir unsuru olarak ifadelendirilmektedir.

Cumhuriyet'in kuruluş dönemi şairlerinden Yahya Kemal'de de "deniz" unsurunun kullanıldığı görülmektedir. Yahya Kemal, Osmanlı'nın yıkılış dönemine şahitlik etmiş, büyük bir devletin vatandaşı iken Cumhuriyetle birlikte daha mütevazî denilebilecek, çevresinde iddia sahibi olmayan bir devletin vatandaşı olmuştur. Cumhuriyet getirmiş olduğu bütün yeniliklere rağmen ilk kuruluş yıllarında tek parti iktidarı ile sadece adını değiştirmiş olduğunu göstermiştir. Cumhuriyet, halkın yönetime katılıp, egemenliğini kendi elinde tutması anlamını taşıırken mevcut siyaset kültürü hemen değişmediği için padişahlığın devamı gibi bir yönetim biçimi sürmüştür. Bu tek parti yönetimi 1950 yılına kadar 17 yıl devam etmiştir. Yeni yönetimin padişahlıktan farkı adı ile açık oy gizli tasnifle seçilen milletvekilleri ve bu yolla oluşturulan meclisidir. Yahya Kemal bu mecliste mebus olarak yer almış ancak etkin bir şekilde siyasete katılmamıştır. Bir dönem Madrid büyükelçisi olarak İspanya'da bulunmuştur. Dönemin çelişkileri onun şiirine de yansımıştır. Osmanlı'nın geniş coğrafyasına ve büyüklüğüne alışkın olan şair bu duygusundan vazgeçmek durumunda olduğunu ve eski ihtişamın geri gelmeyeceğini üzümlere fark etmiştir. Onun *Açık Deniz* adlı şiirinde bunun izleklerine rastlanır.

Hicretlerin bakıyyesi hicranlı duygular;

Mahzun hudutların ötesinden akan sular;

Gönlümde hep o zanla beraber çağıldadı,

Bildim nedir ufuktaki sonsuzluğun tadı!

Bir gün dedim ki istemem artık ne yer ne yar?

Çıktım sürekli gurbete, gezdim diyar diyar;

Gittim o son diyara ki serhaddidir yerin,

Hala dilimdedir tuzu engin denizlerin!(Kendi Gök Kubbemiz, s.15)

Yahya Kemal'de deniz, Osmanlı coğrafyasının genişliğini ifade eden bir metafor olarak kullanılır. Deniz, ecadın ulaştığı yerleri ifade ediyor izlenimi verir. Şair, engin denizlerin tuzunun hala dilinde olduğunu ifade ederken, geçmişin büyüklüğünü ruhunda hissediyor gibidir. Gezdiği diyarlar, eski yurdun sınırınıdır. Bu sınır Cumhuriyetle birlikte önemli oranda içe doğru çekilmiştir. Edirne ile İstanbul arasındaki mesafe o zamanın ulaşım vasıtalarıyla kısa bir sürede aşılabılır duruma gelmiştir. Cedlerin git git bitmeyen sefer yolculukları sona ermiş, Cumhuriyet iddiasız bir ülke yaratmıştır. Belki de yeni rejimin yöneticileri geldikleri yerin sınır olduğunu fark ettiklerinden ondan öteye geçme gibi bir düşünceye eğilmemişlerdir.

"İstanbul şairleri" (Narlı, 2008; 164) denildiği zaman ilk olarak akla Yahya Kemal ardından da Orhan Veli Kanık gelmektedir. Batı tesiriyle gelişen Türk Edebiyatı içinde Cumhuriyet dönemine mensup bu iki şairin şiirlerinde "deniz" unsurunun ifade ettiği anlamın farklı olduğu görülür. Yahya Kemal için bir sembol olarak kullanılan "deniz", Orhan Veli'nin huzur bulduğu ve mutlu olduğu tabiata ait bir mekandan başkası değildir. Büyük üstat olarak adlandırılan Yahya Kemal, denizde vatana duyduğu özlemi dindirmeye çalışmakta, bu yerde sonsuzluğu ve bitmeyen bir aleme doğru yaşamının iradesini (erişim tarihi: 15.12.2022) duymaktadır. Oysa Orhan Veli, günlük sıkıntıları bertaraf edebilmek için denize yönelerek, uzaklara kaçışı tasavvur etmektedir.

Amaç ve Yöntem

Cumhuriyet dönemi Türk şiirinde kendini gösteren ve Garip (I. Yeni) olarak bilinen akımın kurucusu Orhan Veli Kanık'ın şiirlerinde pek çok varlığın yanı sıra "deniz"e de oldukça geniş yer verdiği görülmektedir. Araştırma, şiirlerdeki deniz unsurunun kullanımının şairin zihin dünyasındaki yerine yönelik olacaktır. Garip şiirinde yer alan unsurlar yine bu şiire özgü bir karakter arz etmesi bakımından önemlidir. Araştırmacılar garip şiirinin en önemli yönlerinden birinin eski şiirde geçmeyen sıradan unsurların/sıradan insanların şiire girmesi olduğunu ifade ederler (Sazyek, 1996; 117-118). Orhan Veli şiirinde denizin kullanımını da bundan payını almış mıdır? Dönemin sosyolojisi onun şiirlerine bu yolla nasıl girmiştir? Sahip olduğu ya da olamadığı şeylere karşı nasıl bir tutum takınmıştır? Henüz genç denecek yaşta vefat eden şair yaşadığı zorlukları şiirine nasıl yansıtmıştır? Belirgin bir biçimde denize karşı özel bir ilgi duyan Orhan Veli, bunu hangi saiklerle gerçekleştirmiştir? Çalışmamızda şairin yaşadıkları, etkilendiği unsurlar, bunun şiirine yansımaları ve katkıları tespit edilmeye çalışılacaktır.

Asım Bezirci tarafından 1984 yılında derlenen *Orhan Veli Kanık'ın Bütün Şiirleri* adlı kitap temel başvuru kaynağı olarak alınmıştır. Bu kitapta yer alan "deniz" unsurunun öne çıktığı şiirlere incelemede yer verilecektir. Bezirci bu kitapta şiirleri kronolojik sıraya göre yerleştirmiştir. Şiirlerin hangi dergide ve hangi zamanda yayımlandığına dair notlar da yer almaktadır.

Orhan Veli'nin şiirlerinde "deniz"e özel bir önem verdiği ve bir güzellik unsuru olmasının yanında ulaşılabilecek bir hedef olarak ele alındığı görülür. Bazen de "deniz" toplumsal bir eleştirinin yan unsuru olarak şiirde yer bulur. Sıradan insanların garip şiirine girmesi ile denizin de şiirlerde kendine yer bulması arasında bir ilintinin olduğu düşünülmektedir.

Orhan Veli Kanık'ın Şiirlerinde Deniz ve Denize Ait Unsurlar

Cumhuriyet dönemi Türk şiiri içinde yeni bir anlayışın kapılarını aralayan Garip şiirinde deniz ve denize ait unsurların genişçe yer tuttuğu görülür. Garip akımına mensup üç şair (Orhan Veli Kanık, Melih Cevdet Anday ve Oktay Rifat Horozcu) deniz ve denize ait unsurları sıradan insanı şiirin merkezine koydukları gibi işlerler. Bu üç şairden Orhan Veli Kanık gündelik hayatta önemli bir yer tutan "deniz"i en fazla şiirlerine konu olarak seçer. Hatta 'su' kelimesini doğrudan kullanmadığı yerlerde 'deniz' ve 'nehir' gibi kelimeleri (Güneş, 2021; 4) kullanır. Garip akımının diğer şairleri gibi Kanık da hayatını başıboş akan avare suya benzetir (Karabulut, 2015; 80). Su ve şairin mizacı arasında yakınlık kuran Kaplan, bu durumu şöyle izah eder: "O, hayatta su gibi, derbeder, başıboş, avare akıp gitmiştir... Orhan Veli'de su, Tanpınar'da olduğu gibi derinliği ve parlantısı ile değil, akıcılık ve berraklığı ile gözüktür. Onun şiirleri derin değil; açık, sade ve tabiidir. Üslubunun çıplak oluşunu yine suyun tesiri ile izah edebiliriz... Üslubunda suyun çıplaklığı vardır" (Kaplan, 1990; 120).

Orhan Veli, insana duyduğu sevgiyi tabiat ve tabiata ait unsurlar üzerinde de hisseder. Şairin hayatın sıkıcı gerçekliği karşısında daralan ruhu burada rahata erer. Çünkü bu mekanın en büyük özelliği insana güzel bir görüntü sunmasının yanı sıra aynı zamanda manevî yönden de insanı dinlendirmesidir. Şaire huzur veren bu mekan uzaklara kaçış noktasının da başlangıcını temsil eder. Bu yönden bakıldığında deniz, şairin içinde bulunduğu gerçeklikten kaçışın mekanı olarak şiirde kendine daha çok yer bulur.

"Deniz"in Ümit unsuru Olarak Kullanımı

Orhan Veli'nin *İnkılapçı Gençlik* dergisinde 17.10.1942 tarihinde yayınlanan üç satırlık şiirinin bir başlığı bulunmamaktadır.

"Gemliğe Doğru

Denizi Göreceksin

Sakın Şaşırma"(başlıksız, s. 95)

Şiirde denizi görme sevinci karşısında duyulan heyecan ifade edilmektedir. Orhan Veli, bu şiiri meşakkatli bir kara yolculuğu sırasında yazmış olabileceği gibi muhayyilesinde gerçekleşen bir yolculuktan da söz etmiş olabilir. Üçüncü cümledeki yüklemi olan "şaşıрма" fiili ikinci teklik şahıs ve emredici bir anlatımın ifadesini taşır. Şair, bu ifade ile ikinci teklik şahsa mı yoksa ikinci teklik şahıs yerine koyduğu kendi kendisine mi

seslenmektedir? İşi yapacak olan şahıs kim olursa olsun deniz görüldüğü zaman bu durum karşısında onu görenin hayret etmesi istenmektedir. "Şaşırarak" fiili olumlu bir anlam içermesinin yanı sıra şiirde "-ma" ekiyle birlikte kullanılmıştır. Böylece olumlu olan bu fiilin anlamı olumsuz bir duruma sokulmuştur. Orhan Veli, yapılması istenen bu durumu söylerken bile uyararak, izah etmeye çalışmaktadır.

İkinci Dünya Savaşı'na Türkiye fiilen katılmamış olsa bile savaşın olumsuz atmosferi karşısında halk, hem ekonomik hem psikolojik sıkıntı yaşamakta idi. Bu olumsuz etkiler gündelik hayatta halkın yemeğine, giyimine, ulaşımına kadar her alanda yoğun olarak hissedilmekteydi. Hayatı olumsuz yönde değişen halk gerek şehirler arası gerekse şehir içi ulaşımında bile çok ciddi zorluklar yaşamaktaydı (Güneş, 2013; 67). Ulaşım vasıtalarının azlığı ile kara yollarının yetersizliği göz önüne alındığında bu durumu daha iyi anlamak mümkündür. Bir şehirden başka bir şehre gitmenin zorluğu Faruk Nafiz'in *Han Duvarları*'nda dile gelir. 1925 yılında yazılan bu şiirde sözü edilen yolculuk atlı arabalarla gerçekleşmiştir. 1925'ten 1942'ye Türkiye'de demiryolu ulaşımına önem verilmiş ve pek çok şehre ulaşım bu yolla sağlanmışsa da ülkenin çoğu yerine bu yenilik ulaşmamıştır. Kara yolu ulaşımı demiryolu ulaşımına göre zayıf kalmıştır. Gemlik coğrafyasının çevresi dağlarla çevrili olduğundan buraya ulaşmak o yıllarda oldukça zahmetlidir. Şiir, kim bilir hangi ilkim şartları düşünülerek yazılmıştır. Her iki durumda da tepelerden tepelere yılankavi ve dolambaçlı şekilde inilen veya çıkılan bu yolların güçlüğünü şair bize üç satırlık bir şiirle anlatır. Yolcu; hayattan bezmiş, yolun bir türlü bitmeyeceğine inanmışken şair müjdeyi verir. "Denizi görmek" karada yaşanan sıkıntıların bitmesine ve rahatlığa işaret eder. Orhan Veli, yaşadığı zorluklara rağmen, bunların aşılabacağına dair bir inanç beslemektedir. Şiir okuyucusuna bir müjde vermenin sevincini yaşamaktadır.

Savaş yıllarında ekmeğe karneye bağlanmış; köylünün ve yoksulun sırtına vergi yükü binmiş, kelle vergisi tabir edilen vergiyi ödeyemeyenler yol inşaatlarında çalışmak zorunda bırakılmıştır. Dönemin politikaları sadece köylüyü değil, şehirliyi de yokluk içinde yaşamaya mecbur etmiştir. Savaştan sonra 1946 seçimlerinde ülkenin iktidar partisi yeniden hükümet ettiyse de İnönü hükümetlerine güven azalmıştır. Açık oy gizli tasnif yöntemiyle yapılan seçimlere şaibeler karışmıştır. Türkiye'nin NATO'ya girmek durumunda kalması ve bunun için ortaya konulan politika değişiklikleri yeni dönemde artık kapitalist dünyaya yakınlığı da mecbur kılmıştır. Yeni kurulan hükümette Maarif vekaletinin Tercüme dairesinde de değişikliklere gidilir. Başında Sebahattin Eyüboğlu'nun bulunduğu tercüme dairesinde değişiklikler yapılır. Önce Orhan Veli, kısa bir süre sonra da Eyüboğlu işini kaybeder. (Kanık, 2014; 27) İşinden istifa eden Orhan Veli, İstanbul'a dönmek zorunda kalır. İstanbul'da yoksulluğu çok yalın bir biçimde yaşar. Ankara'da da bazı borçları vardır. Onları ödemek ister. Tercümeler yapar. Yaptığı tercüme borçlarına karşılık göstermek ister. Nahit Gelenbevi'ye yazdığı mektuplarında "Ben işlerimi henüz yoluna koyamadım. Elime ara sıra üç beş kuruş bir para geçiyor. Bununla da bir şey yapmak mümkün değil. İlk gayem Ankara'daki borçlarımı ödemek. Moliere tercümesini buna karşılık tutmak istiyorum." (Kanık, 2014; 37) diye durumunu anlatmaya çalışır. Bu halde iken dönemin sosyalistlerinden Mehmet Ali Aybar'ın gazetesinde yazmaya başlasa da bu onun yoksulluğuna çare olmaz. Onun sosyalist dünya görüşüne yaklaşması bu yıllarda olur. Üniversite öğrencisiyken arkadaşlarının pek çoğu bu görüşe yakın insanlardandır. Ancak fakirliği yalın bir şekilde hissettiği bu yıllarda onlara ideolojik olarak da yaklaşır. *İçinde* şiirinin bu yıllarda ortaya çıkması şiir okuyucusu açısından şaşılacak bir durum değildir. *Kitabe-i Sengi Mezar* ile meşhur ettiği Süleyman Efendi'ye benzemiştir.

"Deniz" in Toplumsal Eleştiri Olarak Kullanımı

Birinci basımı 1947 yılında yapılan *Yenisı* adlı şiir kitabında yer alan *İçinde* başlıklı şiirde deniz yardımcı bir unsur olarak yer alır. Şiirde toplumsal bir eleştiri söz konusudur. Yaşadığı yokluğu deniz gibi zenginlik, rahatlık ve refahı çağrıştıran bir unsuru kullanarak anlatır. Ülkede bu kadar zengin unsur varken içinde bulunduğu yoksulluğa itiraz eder.

"Denizlerimiz var, güneş içinde;

Ağaçlarımız var, yaprak içinde;

Sabah akşam gider gider geliriz,

Denizlerimizle ağaçlarımız arasında,

Yokluk içinde." (*İçinde*, s.139)

Yaşanılan mekandan ve zamandan uzaklaşma isteği pek çok şairde olduğu gibi Orhan Veli'de de görülen

bir durumdur. Mekandan ve zamandan uzaklaşmak isteyen biri içine düştüğü bu olumsuz ruhî durumun çıkmazında her daim ötelere kaçmanın bir başka deyişle başka diyarlara yolculuk yapmanın özlemini duyar. Sazyek, 'Öte duygusu' olarak adlandırılan psikolojik bu durumun dışa vurumu olarak yolculuk özlemi çerçevesinde belirginleştiğini (Sazyek, 1996; 135) ifade eder.

Orhan Veli Kanık, 36 yıllık yaşadığı kısa hayat serüveni içinde yurt dışına hiç gidememiş, şiirlerinde bulunduğu mekandan/durumdan her daim uzaklaşmayı dile getirmiştir. Yönelmiş olduğu deniz, öteye gitme duygusu taşıyan şairi adeta başka dünyalara çağırır. Fakat denizin çağrısını yanıtlamayan şair, veremediği karşılığı "Giderim deniz çeker;/Deniz çeker, dünya tutar." şeklinde mısralarına döker.

Yılmaz, "Orhan Veli'de Kaçış" isimli makalesinde Orhan Veli'nin kaçış temasını altı başlıkta ele alınıp, incelemektedir. Altı başlıktan biri olan "Çocukluğa Kaçış'ta deniz temalı kurgulanan şiirlerde şairin gerek zamandan gerekse mekandan uzaklaşma isteğini vurgulamada denizi aracı kıldığı (Yılmaz, 2011; 268) ileri sürülür.

Orhan Veli'nin şiirlerinde deniz ve denize ait unsurlar-gemi, liman, martı, mavna, çatana- düşünülen yolculuk izleğinin başlıcalarıdır. Yolculuk izleğinin işlendiği *Gün Olur* adlı şiir örneğinde şair, denizi yepyeni dünyalara ulaşılmasını sağlayan bir mekan olarak tasavvur eder.

"Gün olur, alır başımı giderim,

Denizden yeni çıkmış ağların kokusunda

Şu ada senin, bu ada benim,

Yelkovan kuşlarının peşi sıra." (Gün Olur, s.149)

Orhan Veli'nin denizde başlanmasını tahayyül ettiği yolculukta bir adadan diğerine gitmek isteği ifade edilir. Ulus'a göre çıkılan bu yolculuğa rehberlik edecek olan herhangi bir kişi yerine şairin kendi hisleri ve içgüdüleri (Ulus, 2019; 198) olacaktır. Orhan Veli'nin bir aile kuramamış olması hayatın içinde serbest bir şekilde hareket etmesine imkan sağlar. Başını alıp başka yerlere gitmeyi zikreden şairin yaşamöyküsüne bakıldığında İstanbul ve Ankara güzergahından gayri başka yerlere gitmeyişi yolculuk söylemlerinin sadece dilde oluşunu göstermektedir. *Gün Olur* adlı şiirin ilk bölümünde şairin çıkacağı yolculukta bir rotası yoktur. Rotayı onun için yelkovan kuşları çizer. Şair, kuşun ardından rastgele adalar arasında seyahat etmeyi istemektedir.

Orhan Veli, pek çok şiiri tercüme ederek edebiyatımıza kazandırmıştır. Fransız şairi Stephane Mallarme'nin *Deniz Meltemi* isimli şiiri de *Çeviri Şiirler* adlı kitapta yer alır. Aynı şiir Melih Cevdet Anday ile Can Yücel tarafından da çevrilmiştir. Şiirin aynı dönemde yaşayan üç şair tarafından da çevrilmesi onun önemine işaret eder.

Bütün hazları tattım, kitapları okudum,

Ah, kandırmadı; kaçmak, kurtulmak istiyorum.

Bir başka köpükle gök arasında kuşlar

Orada şimdi kim bilir ne kadar sarhoşlar?

Deniz çekiyor, deniz, kim tutabilir beni?

Gözlerde aksi yanan o eski bahçeler mi? (Deniz Meltemi, s.103)

Gün Olur şiiri gibi kaçış psikolojisiyle ilgilidir. Yaşanılan durumun ağır yükünden bunalan insan ya bu durumdan çıkmak için mücadele eder ya da bu durumdan kaçmaya çalışır. Kaçış; sorunu çözmeyen, mevcut durumu görmezden gelen bir tutumdur. *Deniz Meltemi* şiirinde de kaçılan yer denizdir. Orhan Veli'nin şiiriyle Mallarme'nin şiirinin ortak izleği aynı tutumu ifade etmesidir. İkisi de karadan denize doğru kaçışı işlemektedir. Orhan Veli şiirinin etkilendiği ve ödünç aldığı bir ithal izlekten bahsetmek mümkünse de bu inceleme sınırları içinde bir iddiadan bahsetmek için henüz elimizde yeterince delil bulunmamaktadır.

Şair bir kaçış yeri olarak deniz unsurunu kullanırken içinde bulunduğu durumun sıkıntısından kurtulmak istemektedir. "Alıp başını gitmek" deyimini kimseye danışmadan ve nereye gideceğini kimseye bildirmeden çevresindekilerle ilgisini kesip bulunduğu yerden uzaklaşmayı (Aksoy, 1988; 623) ifade eder. Kimseye danışmadan, haber vermeden çıkılan bir yolculuk tam anlamıyla bir kaçışı anlatır. Orhan Veli, hem kaçmayı hem de kaçtığı yerde bulunamaz ve bilinemez halde olmayı istemektedir.

Kaçış psikolojisinin sebebi içinde bulunulan durumu düzeltmeye çalışmanın sonunda yararlı bir şey elde edileceğine ilişkin inancın yokluğudur. Belki de şair kendisinde büyük sıkıntılarla yüzleşecek ve onu yenecek bir güç görememektedir. Orhan Veli, kendisini bu durumdan kurtaramayacak oluşunun farkındadır. Bu söylemle mücadeleyi bırakmayı ve gittiği yerde bilinmemeyi istiyor gibidir.

"Deniz" Çağrışımı Yapan Unsurların Kullanımı

Şair bazen "deniz" ismini anmadan onu çağrıştıran unsurlarla denize olan iştihakını hissettirir. *İstanbul'u Dinliyorum* bir İstanbul şiiri olmasının yanında aynı zamanda denizi de çağrıştırmaktadır. Şiirde samimi bir söyleyiş hakimdir. Orhan Veli, İstanbul'u gözleri kapalı bir şekilde hayal eder. İstanbul'a ait bir sinema sahnesi kurar. Esen rüzgar meltem, çığlıklarla uçan kuşlar ise martılardır. Şair meltem ve martı demeden hayal ettiği İstanbul'u deniz unsurları üzerinden anlatır. "Bir kadının suya değişiyor ayakları" dizesinde sözü edilen su da deniz suyundan başkası değildir.

İstanbul'u dinliyorum, gözlerim kapalı

Önce hafiften bir rüzgar esiyor;

Yavaş yavaş sallanıyor

Yapraklar, ağaçlarda;

Uzaklarda, çok uzaklarda,

Sucuların hiç durmayan çingirakları

İstanbul'u dinliyorum, gözlerim kapalı.

İstanbul'u dinliyorum, gözlerim kapalı;

Kuşlar geçiyor, derken;

Yükseklerden, sürü sürü, çığlık çığlık.

Ağlar çekiliyor dalyanlarda;

Bir kadının suya değişiyor ayakları;

İstanbul'u dinliyorum, gözlerim kapalı. (İstanbul'u Dinliyorum, s.151)

İstanbul'u Dinliyorum şiiri mevcut haliyle yaşayan, kavgaların, gürültülerin eksik olmadığı bir İstanbul'u anlatmaz. Onun İstanbul'u son derece sakin ve munis bir İstanbul'dur. Onun işaret ettiği İstanbul'da açta, açıkta kalan, fakirlik yaşayan kimse yoktur. Doklarda çalışan işçilerin ter kokusu bile emekle ilişkilendirilir. Lodos dinmiş, yapraklar ağaçlarda sessizce sallanmaktadır. Durduk yere kimse namuslu bir kadına küfredemez. Sadece kaldırımdan yürüyen yosmaya küfredilir.

İstanbul, bu şiirde gerçeğinden kopuk olarak anlatılır. Hele 1947 yılında ülkenin tamamına sirayet etmiş olan yoksulluk ve düşkünlüğün ülkenin en büyük şehrinde olmadığını söylemenin imkanı yoktur. Şair, muhayyel bir İstanbul görüntüsü çizerek onun gerçeğinden uzaklaşmak istemektedir. Zaten dinleme eylemi de gözleri kapalı bir şekilde gerçekleştirilmektedir. Eğer çevresine gerçekleri görmek için bakmayı tercih etseydi muhtemelen bu kadar sakin ve munis bir İstanbul'u anlatmazdı.

Sonuç

Beşir Ayvazoğlu, Yahya Kemal'i incelediği kitabın adını *Eve Dönen Adam* (Ayvazoğlu, 1999) olarak seçmiştir. Bir dönem Osmanlı münevverleri arasında evden kaçmak moda haline gelmişti. Bu ev, Ahmet Haşim'in *Müslüman Saati* (Haşim,1988;102) yazısında sözünü ettiği zaman algısının geçerli olduğu evden başkası değildi. Tanzimatla başlayan Batılılaşma evden kaçışı da hızlandırdı. Süreç içinde evden kaçanların bir kısmı geri döndü. Yahya Kemal'in dönüşü Ayvazoğlu tarafından bu şekilde nitelendirilmektedir. Yahya Kemal, Osmanlı'nın bir devlet olarak tarihteki ihtişamını, milletin bu süreçteki üstünlük duygusunu derinden hissetmiş ve yazdığı şiirlerde bu duyguyu terennüm etmiştir. Ancak *AÇIK Deniz*, şiiri içinde yaşadığı üstünlük duygusunun sınırına geldiğini göstermektedir.

Orhan Veli'nin bu evden haberli olduğunu gösterecek bir işaret yoktur şiirlerinde. Şair, İkinci Dünya Savaşı'nın getirmiş olduğu zorlukları yaşamaktadır. Bu zorluklara karşı takip ettiği bir mücadele yöntemine de sahip değildir. Kıt kanaat geçinmesi, sürekli yoksul ve düşkün bir hayat sürmesi şiirine de yansır. Sıradan insanları şiirine konu edinmiştir ve kendisi de bunlardan birisi olarak hayatına veda edecektir. Para kazanmak ve biraz rahat hayat sürmek için sahip olması gereken girişimcilik ruhundan da uzaktır. Nasrettin Hoca'nın borç ödemek için takip ettiği "diken ekme" yöntemine benzer bir yaklaşım sahibidir. Tüm bu süreçte Terçüme dairesinden ayrılmış ve iyice güç bir durumda kalmıştır. Bu güçlükleri yenecek bir tutumu olmadığı için kaçmayı tercih etmiştir. İkinci Dünya Savaşı'nın olumsuz şartlarında bile "deniz" unsuru ümit çağrışımı yapabilirken, savaş sonrası şiirlerinde ümitsizlik hakimdir. Şair bu sıkıntılı durumlardan kaçıp gidebileceği bir mekan arayışı içindedir. Bu mekan çoğunlukla deniz olarak dile gelir. Şiirlerinde dile getirdiği denizle ilgili tasavvurların önemli kısmı kaçış psikolojisini yansıtır. Orhan Veli, Yahya Kemal gibi Müslüman evinden değil yeni dönemde kurulmak istenen Cumhuriyet Apartmanından kaçmıştır. *İnkılapçı Gençlik* dergisinde yayınlanan başlıksız şiir dışında, *Gün Olur, İstanbul'u Dinliyorum, İçinde* başlıklı şiirlerinde deniz ve denize akraba imgelerin temel kullanımı kaçışı imleyecek şekilde kurgulanmıştır.

Yahya Kemal'i eve geri döndüren şey onun sahip olduğu aidiyet duygusudur. O kaçtığı eve mahcup bir evlat olarak geri dönmüşken, Orhan Veli'nin bu eve aidiyet duygusuyla bağlandığını gösteren işaret şiirlerinde bulunmamaktadır. Onun kaçışı ise Müslüman evinden değil, Cumhuriyet Apartmanından olmuştur.

Kaynakça

- AYTEKİN, F. (2005). Behiştî'de Tabiat ve Eşya. Yüksek Lisans Tezi. Eskişehir, Osmangazi Üniversitesi.
- AYVAZOĞLU, B. (1999). Yahya Kemal (Eve Dönen Adam). İstanbul, Ötüken Yayınları.
- AKSOY, Ö. A. (1988). Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü. İstanbul, İnkılap Yayınevi.
- BEYATLI, Y. K. (2004). Kendi Gök Kubbemiz. İstanbul, Yapı Kredi Yayınları.
- BEZİRCİ, A. (1984). Orhan Veli/Bütün Şiirleri. İstanbul, Can Yayınları.
- ELÇİN, Ş. (1993). Türk Edebiyatında Tabiat. Ankara, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- ERGİN, M. (1998). Oğuz Kağan Destanı. Ankara, Hülbe Yayınları.
- GİDER, M. (2017). Bakî ve Fuzulî Divanlarında Deniz Tasavvuru. Osmanlı Araştırmaları Dergisi, Yıl: 12, S 3, Aralık 2017, s. 22-35.
- GENÇ, İ. (2008). Edebiyat Bilimi, Kuramlar-Akımlar-Yöntemler. İzmir, Kanyılmaz Matbaası.
- GÜLCÜ, M. (2020). Orhan Veli Şiirinde Japon Estetiği Ve Haiku Şiiri. Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, Yıl: 5, S.9, Bahar 2020, s.20-44.
- GÜNEŞ, E. (2021). Orhan Veli Kanık'ın Şiirlerinde "Su". International Journal of Filologia (IJOF) ISSN, 2667-7318 Yıl: 4, Sayı: 5, s. 1-14.
- GÜNEŞ, G. (2013). II. Dünya Savaşı yıllarında Ankara'da şehir içi ve şehirler arası ulaşım. Ankara Araştırmaları Dergisi, 1(1), 66-74.
- HAŞİM, A. (1988). Üç Eser, Bize Göre, Gurebahane-i Laklakan, Frankfurt Seyahatnamesi. İstanbul, MEGSB Yayınları.
- KANIK, O.V. (2014). Yalnız Seni Arıyorum/Nahit Hanıma Mektuplar. İstanbul, Yapı Kredi Yayınları.
- KANIK, O.V. (2021). Çeviri Şiirler. İstanbul, Kırmızı Kedi Yayınevi.
- KAPLAN, M. (1990). Cumhuriyet Devri Türk Şiiri. Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları.
- KARABULUT, M. (2015). "İmge ve Cumhuriyet Dönemi Türk Şiirinde 'Su' İmgesi". Journal of Turkish Language and Literature, Sayı: 2, s. 65-84.
- KILINÇ, A. (2021). Fuzulî Divanı. İstanbul, T.C. Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları.
- KÜÇÜK, D. S.(1994). Bakî Divanı. Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları. Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 11, Sayı 20, Aralık, ss.157-171.
- NARLI, M. (2008). Üç İstanbul: Yahya Kemal, Orhan Veli Ve İlhan Berk'in Şiirlerinde İstanbul.
- PALA, İ. (1995). Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü. Ankara, Akçağ Yayınları.
- SAZYEK, H. (1996). Cumhuriyet Dönemi Türk Şiirinde Garip Hareketi. İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- SELÇUK, B. (2017). "Sinan Paşa'nın Dünyasında Deniz". Sivrihisarlı Sinan Paşa ve Nesir Edebiyatı. hzl. A. Kartal-Z. Koylu. Eskişehir, Sivrihisar Belediyesi Kültür Yayınları, s.161-171.
- ŞAHİN, K. Ş. (2016). Şeyhülislam Yahya Divanı'nda Deniz İmgesi. Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Yıl 9, Sayı 2, Aralık 2016, s. 861-876.

TİMUROĞLU, V. (1994). Şiirin Büyücü Kızı: İmge. Antalya, Akdeniz Kitap Kulübü.

ULUS, G. (2019). Orhan Veli Şiirinde Özne ve Varoluş Sorunsalı. (Yayımlanmamış doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

YILMAZ, A. (2011). Orhan Veli’de “Kaçış”. Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 10(1):257 – 279.

<https://openaccess.marmara.edu.tr/>. (erişim tarihi: 15.12.2022)